

Məsihi Təbrizi lirikasında ədəbi qaynaqlar

Pəri Hübətova

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

E-mail: hasanlipari@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9707-7722

Annotasiya. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatının tədqiqi göstərir ki, şairlər öz yaradıcılığında sələf və müasirləri ilə yanaşı, şifahi xalq ədəbiyyatından da səmərəli şəkildə bəhrələnmişdir. Bu baxımdan hər hansı bir sənətkarın yaradıcılığı araşdırılarkən onun folklor qaynaqları da diqqət mərkəzində olmalıdır. Məqalədə yaradıcılığı günümüzədək tədqiqatdan kənar qalan XVI əsr Azərbaycan şairi Məsihi Təbrizinin divanı ilk dəfə olaraq folklor qaynaqları baxımından tədqiqata cəlb olunmuşdur. Şairin divanı ilə tanışlıq göstərir ki, o, klassik Şərq poetikası ilə xalq dilinə və şeirinə məxsus elementləri yaradıcı şəkildə sintez edərək gözəl bədii örnəklər qələmə almışdır. Şeirlərində atalar sözləri, məsəllər, xalq dilindən gəlmə frazeoloji birləşmələr, söz və idiomatik ifadələr, bayatı kimi folklor nümunələrindən bəhrələnmə şairin dilinə xüsusi bir kolorit qatmışdır. Məsihi şeirinin dili folklor qaynaqlarından istifadənin çoxcəhətliliyi ilə də diqqəti cəlb edir. Şairin xalq dilinə məxsus söz və ifadələrdən istifadə edərək yaratdığı bədii örnəklərdə mənə çalarları bəzən açıq-aydın görünə də, bəzən daha dərin qatlara enmək, fikri daha dərin qatlarda araşdırmaq tələb edir. Bütün bunlar isə şairin doğma dilin ifadə imkanlarına dərinləndirən bələd olduğunun göstəricisidir. Məsihi. eyni zamanda milli dastanımız olan “Kitabi-Dədə Qorqud”dan da səmərəli şəkildə yararlanmış, orada rast gəlinən bir sıra səs, söz təkrarları, poetik ifadələri öz şeir dilinə gətirmişdir. Araşdırmalar göstərir ki, Məsihi folklor qaynaqlarından yaradıcı şəkildə istifadə etməklə öz şeir dilini daha da zənginləşdirmiş, vermək istədiyi fikrin daha dəqiq və obrazlı ifadəsinə nail olmuşdur.

Açar sözlər: Məsihi Təbrizi, qaynaq, folklor, atalar sözləri, idiomlar

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 14.04.2025; qəbul edilib – 29.04.2025

Literary sources in lyric poetry of Masihi Tabrizi

Peri Humbetova

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS

E-mail: hasanlipari@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9707-7722

Abstract. The study of classical Azerbaijani literature reveals that poets drew inspiration not only from their predecessors and contemporaries but also effectively benefited from the rich traditions of folk literature. Therefore, when analyzing the works of any literary figure, their folkloric sources should also be taken into consideration. This article presents, for the first time, an analysis of the Divan of the 16th-century Azerbaijani poet Masihi Tabrizi from the perspective of folklore sources – a figure whose creativity has largely remained outside the scope of scholarly research until now. The poet’s Divan demonstrates that he skillfully synthesized elements of classical Eastern poetics with the language and poetic expressions of folk tradition, producing remarkable literary works. The poet’s use of proverbs, sayings, phraseological units, lexical and idiomatic expressions derived from the vernacular, as well as folkloric forms such as bayati [a

traditional Azerbaijani poetic form], adds a distinct color to the language of his poetry. The linguistic richness of Masihi's poetry is particularly notable for the multifaceted ways in which it draws upon folkloric sources. While the semantic nuances in his poetic examples created through folk-derived words and expressions are at times immediately apparent, at other times they require deeper interpretive engagement and analysis. All of this points to the poet's profound mastery of the expressive potential of his native language. Furthermore, Masihi drew effectively on the national epic "The Book of Dada Gorgud", incorporating into his poetic language various sound patterns, lexical repetitions, and poetic expressions found in that work. Research indicates that through his creative engagement with folkloric sources, Masihi not only enriched his poetic diction but also achieved a more precise and vivid expression of his intended ideas.

Keywords: Masihi Tabrizi, source, folklore, proverbs, idioms

Article history: received – 14.04.2025; accepted – 29.04.2025

Giriş / Introduction

Hər bir sənətkarın yaradıcılığında araşdırılması vacib olan məsələlərdən biri onun istifadə etdiyi qaynaqları müəyyən etmək, onun həmin qaynaqlardan bəhrələnmə dərəcəsini üzə çıxarmaqdır. Məlumdur ki, yaradıcılığa başlayan hər bir şair özündən əvvəl yaranmış ədəbiyyatlardan, sevdiyi söz sənətkarlarının poetik irsindən, xalqın zəngin söz xəzinəsindən bəhrələnərək yeni örnəklər qələmə almağa başlayır. Bu baxımdan klassik ədəbiyyat nümayəndələrinin ədəbi irsinin tədqiqi zamanı onların bəhrələndiyi qaynaqların müəyyən edilməsi diqqət mərkəzində olmalıdır. Məsihi Təbrizi divanının tədqiqi də göstərir ki, şairin yaradıcılıq qaynaqlarından biri folklordur. Bildiyimiz kimi, şifahi xalq ədəbiyyatından bəhrələnmə hər bir şairin xəlqiliyini, milliliyini göstərməklə bərabər, folklorla bağlı yeni məlumatların üzə çıxarılmasına, onların qorunub günümüzədək gəlib çatmasına da xidmət edir. Bu baxımdan Məsihi Təbrizin ədəbi irsi də xüsusi seçilir. Şairin ədəbi irsinin tədqiqi göstərir ki, o, folklor nümunələrindən istifadə yolu ilə xalq müdrikliyini, xalq deyim və ifadə tərzini ifadə edən gözəl poetik örnəklər qələmə almışdır. Şeirlərində atalar sözü və məsəllərdən, xalq dilinə məxsus frazeoloji birləşmə və idiomatik ifadələrdən bəhrələnmə şairin dilinə xüsusi bir rəng qatmışdır.

Əsas hissə / Main Part

Məlumdur ki, xalqın milli ruhunu özündə ehtiva edən əsas formalardan biri hikmətli sözlərdir. "Atalar sözü və məsəllərin ən mühüm özəlliyi mənsub olduğu xalqın mental dəyərlərini, duyğu və düşüncələrini, eləcə də davranış tərzini və inanc sistemlərini özündə kompleks şəkildə əks etdirməsidir. Hər bir atalar sözündə mənsub olduğu xalqın yüz illər boyu keçirdiyi müşahidə və təcrübələrin nəticəsində meydana gələn dəyər, düşüncə və qənaətlər müşahidə olunur" [4, s.308]. Odur ki, sənətkarlar öz əsərlərində sözün təsir gücünü daha da artırmaq üçün atalar sözləri və məsəllərdən bir vasitə kimi istifadə etmişlər. Bu ənənə Məsihi irsində də özünü göstərir. Məsələn:

*Min bilürmin nə çəkər bidadi-hicrandin könül,
Dərdməndün haləti dərd əhliyə məfhumdur.* [7, s.76]

Göründüyü kimi, Məsihi lirik qəhrəmanın ayrılıq dərdinin təsviri zamanı xalq dilində işlək olan fikrin daha dəqiq ifadəsinə nail olmuşdur. "Dərdi çəkən bilər", "Dərdini dərd bilənə söylə" [1, s.28, 103] atalar sözlərindən yaradıcı şəkildə bəhrələnərək

*Olmuşdurur Məsihiyə zahir ki, dəhr ara,
Ol dərd kim iməs anqa dərman fəraq imiş.* [7, s.87]

***Dərdümi istər ki, dərman eyləgəy miskin təbib,
Bilməyibdür kim iməs dərdümğə dərman sinsizin.*** [7, s.111]

– beytlərində isə şair “*Dərdi verən dərmanını da verər*”, “*Allah min dərd verib, min bir dərman*” [1, s.103] kimi atalar sözlərindən istifadə yolu ilə ifadə olunan fikri xalq dilinə yaxın bir formada təqdim etmişdir. Verilmiş nümunələrdə atalar sözləri açıq-aydın görünsə də, bəzi məqamlarda ifadə olunan mənə çalarlarını üzə çıxarmaq üçün daha dərin qatlara enmək lazım gəlir:

*İncinməgil, Məsihi, əgər yar edər cəfa,
Yar oldurur ki, qatlanə yarun cəfasinə.* [7, s.121]

Verilən beytdə şair özünə müraciət edərək “yarı sevən onun cəfasına qatlanmalıdır”, – deməklə, əslində, “*Gül istəyəni, tikanı da istəmək gərək*” [1, s.147] kimi atalar sözündən bəhrələnmiş, fikri fərqli bir poetik biçimdə vermişdir. Eyni ifadə formasını şairin rübai janrında yazdığı başqa bir şeirində də görürük:

*Hər necə sənqa yar qılır cövrü cəfa,
Çək cövrünü mehrü vəfa ilə anqa,
Məşhur məsəldür çü bu eşq əhli ara,
Kim cövrü cəfa çəkən tapar mehrü vəfa.* [7, s.167]

Göründüyü kimi, Məsihi özünəməxsus poetik üslubdan bəhrələnmə yolu ilə şeirdə “*Belə bir məsəl var*” – deyimindən istifadə edərək “*Cəfa çəkən səfa görər*” məsəlini işlədir. Bu formadan istifadəyə şairin divanında bir neçə dəfə rast gəlinir. Bu qəlibdən olan başqa bir nümunəyə diqqət edək:

*Ləl mey içib ni acəb ol məhsima,
Gər tingri qızıl bulə cövrü həmra,
Məşhur məsəldür ki, yutar hər kim ləl,
Qızillığı yüzi üzə olur peyada.* [7, s.166]

Məsihi Təbrizi yaradıcılığında xalq dilində işlək olan söz və ifadələrə, alqışlara, idiomlara geniş yer vermişdir. O, gündəlik xalq dilində işlənən sözləri şeirlərinə gətirərək xalqa necə yaxın olduğunu, yaradıcılığındakı xəlqilik izlərini göstərmişdir. Günümüzdə indi də geniş işlənən “*yaman gözdən uzaq olmaq*”, “*pis gözlərdən uzaq*” kimi alqışlara şairin yaradıcılığında çox təsadüf edilir. Nümunələrə nəzər yetirək:

***Yaman gözdin irağ olsun cəmali-aləməfruzun,
Rzaynın birlə urulsun bu toqquz çərx barifət.*** [7, s.63]

***Nihali-qamətinin, ya rəb, yaman gözdin irağ olsun
Ki, xubiyü lətafət içrə həddi- etidalıdır.*** [7, s.78]

***Gəhi dilğə qəsd etarsan, gəhi cani-natəvanğə,
Sənqə dəgmasun yaman göz ki, qəribi-dilsitansan.*** [7, s.114]

Göründüyü kimi, hər üç nümunədə şair sevgilisinin pis gözlərdən, pis nəfsdən uzaq olmasını diləyir. Ümumiyyətlə, “gözdəymə”, “pis nəfs” məfhumları daha çox xalq inancları ilə bağlıdır. Belə ki, insanlar qədim zamanlardan bəri göz-nəzər dəydiyinə inanır və pis göz və nəfsdən qorunmaq üçün üzərlik yandırmaq, ocağa duz tökmək, göz muncuğu taxmaq və s. kimi üsullardan istifadə edirlər. Lakin maraqlı məsələ budur ki, bu, sadəcə, inanc olaraq qalmır, elm də belə bir halın mümkün olduğunu təsdiqləyir. “İnsan var ki, özündən asılı olmayaraq pis nəfsi, aurası gözündə olur. “Elm aləminə məlumdur ki, gözü dəmgil olan adamların gözündə selen elementinin faizi

çoxdur. Bu da öz növbəsində şüalanma verir” [8, s.33].

Məsihi divanında “iraq olsun” ifadəsi də işlədir ki, bu da inancla bağlıdır:

*Gün irəğ olğac çəməndin sar qürurməndin nihal,
Aftabidin irəğ olğan tapar guya bu hal.* [7, s.101]

– beyti el arasında işlədilən “Gözdən iraq olsun”, “Allah uzaq etsin” ifadələri ilə səsləşir.

Qurani-Kərimdə də nəzərlə bağlı ayələr vardır. “Yusif” surəsinin 67-ci ayəsində oğlanlarını Misirə yola salan Yəqub peyğəmbərin onlara tapşırığı belə olur: “[Yəqub] dedi: “Oğullarım! [Misirə] eyni bir qapıdan girməyin, ayrı-ayrı qapılardan daxil olun [sizə göz dəyməsin]” [5, s.311]. Yaxud “Əl-Qələm” surəsinin 51 və 52-ci ayələrinə diqqət edək: “Həqiqətən, kafirlər bu Qurani eşitdikləri zaman [sənə olan həsədlərindən və qəzəblərindən dolayı] zaman az qala səni gözləri ilə yeyələr. Onlar [sənin barəndə]: “O, divanədir!” – deyirlər” [5, s.823].

Göründüyü kimi, bu ayədə “gözləri ilə yemək” ifadəsi “gözə gətirmək”, “gözlə yıxmaq” mənalarını bildirir. Eyni zamanda nəzərlə bağlı bir sıra hədislər də vardır.

Məsihi əsərlərində xalq deyimləri və idiomatik ifadələrdən yerli-yersiz şəkildə istifadə edilməmişdir. Onların hər biri lazımi məqamlarda, şeirin bədii dəyərini, təsirini daha da artırmaq üçün işlənmişdir. Şairin şeirlərində işlək olan həmin ifadələr milli koloritin, xalq ruhunun göstəricisidir. Bu baxımdan akademik Məmməd Cəfər Cəfərovun aşağıdakı fikri maraqlıdır: “Xüsusilə “Platonun dediklərini həqiqət sayma!” – deyən Füzuli eşqinin platonik eşq çərçivəsinə salmaq təşəbbüsləri çox qəribə və gülüncüdür. Yaxşı olmazmı ki, Füzulini aparıb qədim Yunanıstanı çıxarmaqdansa, onun sənətinin ruhunu, onun eşqini, görüşlərini birinci növbədə mənsub olduğu xalqın ruhunda axtaraq? [6, s.55] Alim bu fikri Füzuli haqqında söyləsə də, bu məqam bütün klassiklərin yaradıcılığı üçün səciyyəvidir. Məsihi Təbrizinin istifadə etdiyi “günü qara olmaq”, “canına od düşmək”, “qan udmaq”, “canı çıxmaq”, “bağrı daşa dönmək”, “bağrı kabab olmaq”, “göz ucu ilə baxmaq”, “əlinə həna yaxmaq”, “qurban olmaq” və digər bu kimi deyimlər onun şeirlərində xalq ruhunun göstəricisi kimi çıxış edir. Nümunələr əsasında fikrimizi əsaslandıraraq:

*Vadiyi-heyrət ara mişkin qəzalundur sənün.
Ol ki, halumni pərişan etmişü günüm qara,* [7, s.97]

*Bu nə zülf irür ki, gününü qılır hər dəm qəra,
Bu nə ləl irür ki, gözdin aqırur yaquti-nab.* [7, s.61]

*Qəra geyin sənəmüm türreyi-müənbəri tək,
Günüm həmişə qəra, halətüm pərişandır.* [7, s.72]

*Qaşun tək qəddümni düta eylədi eşq,
Gözün tək günümni qəra eylədi eşq,
Zülfün tək saldı tab can rıştəsiğə,
Ta kim, məni sənqə mübtəla eylədi eşq.* [7, s.177]

Göründüyü kimi, Məsihi müxtəlif janrlarda qələmə aldığı şeirlərində sevgilisindən ayrı düşmüş, lirik qəhrəmanın hicran dərini, çəkdiyi əzab-əziyyətləri göstərmək üçün “günü qara olmaq” idiomatik ifadəsindən yaradıcı şəkildə, fərqli biçimdə istifadə etmişdir. Məşuqədən şikayət motivli şeirlərində şairin geniş istifadə etdiyi idiomlardan biri isə “bağrı kabab olmaq”, “bağrı daşa dönmək” ifadələridir:

*Ol qədər vurdum şəbi-hicridə köksüm üzrə taş,
Kim, könlünün otidin taş bağrını su etmişəm.* [7, s.107]

*Buldu fəsl-i növbəharü ayru ol gülçöhrədin,
Lalə tək bağırim içində daği-hicrandur yenə. [7, s.123]*

*Xaysi gündür, ey könül, kim lalərüxlər hicrdin,
Bağırima yüz daği- qəmi bəxti- sitəmkarım qomaz. [7, s.92]*

*Ah kim könlümni qıldı hicr ara əfkar eşq,
Etti bağırumni kəbabü gözümü xunbar eşq. [7, s.81]*

*Qüssədin canımı qıldın zarü cismimi fikar,
Xəstə könlümni kəbabü bağırumi qan aqibət. [7, s.65]*

*Necə bolsun lalə tək bağırimda dağ,
Həm dili-zar qəmdə, qəmdin dağ-dağ,
Xublardın canğə gər küb dağ idi,
Vəh ki, küydurdi məni yavuz bu dağ. [7, s.156]*

*Necə qılasın gözümni gıryan, ey cərx,
Necə etəsin bağırumi büryan, ey cərx,
Qayda qılayım dad sənün zülmündin,
Kimə eyləyim əlündin əfğan, ey cərx. [7, s.170]*

Xüsusilə, örnək olan rübaidə həm “günü qara olmaq”, həm də “könlü kababa dönmək” ifadələrinin işlənməsi kiçikhəcmli bir janrla şairin xalqla bağlılığını, ana dilinə necə dərinədən bələd olduğunu göstərməklə yanaşı, xəlqiliyin, milli ruhun ifadəsi kimi də diqqəti cəlb edir:

*Ey cərx, yenə günümni şəbgün qıldun,
Bağırumni kəbabü könlümü xun qıldun,
Bəs irməs idi muncə mənqa bidadun,
Kim, yar fəraqını həm əfzun qıldun. [7, s.177-178]*

Məsihinin əsərlərində “Qurban olmaq” idiomundan da dəfələrlə istifadə edilmişdir. Şair bu ifadəyə həm müxtəlif poetik məqamlarda misra daxilində, həm də rədif kimi müraciət etmişdir:

*Eydi-qurban buldivü qurban dilərmin can sənqa,
Eyləgil qurban mini kim olayım qurban sənqa. [7, s.58]*

*İşveyi-nəgisi- bimaruna qurban olayım,
Qəmzeyi-qatili-xunxarunqa qurban olayım. [7, s.108]*

*Ol qamətü rəftaruna qurban olayım,
Ol zülf ilə rüxsaruna qurban olayım,
Ol ləli-göhərbaruna qurban olayım,
Ol naz ilə güftaruna qurban olayım. [7, s.180]*

Göründüyü kimi, şair idiomun poetik imkanlarından geniş şəkildə, fərqli məqamlarda istifadə edərək gözəl bədii örnəklər qələmə almışdır. “Qurban olmaq” ifadəsinin kökü qədimlərə dayansa da, zaman keçdikcə məcazi anlam kəsb edərək nəvaziş, mehribanlıq və ya yalvarış mənasında istifadə edilmişdir. Bu baxımdan ədəbiyyatda “Qurban olayım” ifadəsi müxtəlif üslubi məqamlarda geniş şəkildə işlənmişdir. “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunun müxtəlif boylarında da bu ifadəyə çox rast gəlinir. Məsələn, “Bəkil oğlu İmranın boyu”nda Bəkilin oğlu atasını tapdıqda ondan

yaldaşlarını soruşduğu zaman söyləyir: “*Öz dilinlə bir neçə söz söylə mənə! Qara başım qurban olsun, ağam, sənə!*” [3, s.59]; “Dirse xan oğlu Buğac xan boyu”nda Dirse xan oğlu ilə getdiyi ovdan yalnız qayıdanda arvadı Dirse xana ağlayaraq deyir: “*Yalnız oğul xəbərini, a Dirse xan, de mənə! Qara başım qurban olsun bu gün sənə!*” [3, s.15], “Baybərənin oğlu Bamsı Beyrək boyu”nda Beyrəyin acı xəbəri nişanlısına çatdıqda fəryad edir: “*Göz açaraq gördüyüm, könül verib sevdiyim, bir yasdıqda baş qoyacağım! Yolunda öldüyüm! Qurban olduğum!*” [3, s.45]. Bu kimi nümunələrin sayını artırmaq da olar. Bütün bunlar bir daha göstərir ki, ifadə qədim zamanlardan ədəbiyyatda özünəməxsus yer tutmuşdur.

Məsihi yaradıcılığında xalq danışığı dili üçün səciyyəvi olan alqışlardan da istifadə olunmuşdur. Bu mənada təşəkkür, tərif mənasında işlədilən “Üzün ağ olsun” ifadəsinə Məsihi qəzəlində də rast gəlirik:

*Barəkəllah yüzün aq olsun,
Ancaq ola həq vəfadari.* [7, s.132]

Məsihinin qəzəllərində “*əlinə xına yaxmaq*” xalq deyimindən də istifadə edilmişdir:

*Ol səbəbdin əllərinə qatilim yaqmuş həna,
Kim tökə qanımını vü heç kim güman qılmay anqa.* [7, s.56]

Lirik qəhrəmanın sevgilisinin ona verdiyi cəfadan şikayətlərini əks etdirən bu beytdə məşuqə bir qatil kimi təqdim olunur. O, aşiqin qanını tökmüş, heç kimin bu qətdə onu günahkar güman etməməsi üçün isə əllərinə xına yaxmışdır. Göründüyü kimi, “Əllərinə xına yaxmaq” ifadəsi şairə lirik qəhrəmanın vəziyyətini daha aydın, daha qüvvətli ifadə etmək üçün vasitə rolunu oynamışdır.

Məsihi şeirlərində xalq danışığı dilində, şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrində işlək olan “*beş günlük dünya*” ifadəsinə də rast gəlirik:

*İstəmə cayı-iqamət bu sifət mənzil ara,
Kim müsafirlərğə beş günlük məkanı biş iməs.* [7, s.84]

Göründüyü kimi, şair “*beş günlük dünya*” ifadəsindən istifadə edərək ədəbi dilinin xəlqiliyini, milli koloritini daha da artırmışdır.

Məsihi yaradıcılığında xalq ədəbiyyatından, “Kitabi-Dədə Qorqud”dan gələn alliterasiya və assonansdan istifadəyə də geniş yer verilmişdir. AMEA-nın müxbir üzvü Əlyar Səfərli bu məsələ ilə bağlı yazır: “Məsihinin şeirlərindəki musiqi ahənginin səslənməsi, hərf və söz təkrarları “Kitabi-Dədə Qorqud” boyalarındakı alliterasiyanı, əski şərqləri xatırladır” [7, s.40]. Örnək olaraq, şairin irsindən götürülmüş aşağıdakı beytə diqqət edək:

*Dedim ki, dərdə eylə dəva, dedi, ya nəсіб,
Dedim ki, əhdə eylə vəfa, dedi, ya nəсіб.* [7, s.61]

Göründüyü kimi, beytdə “d” səsi ilə alliterasiya yaradılmışdır. Nümunədə diqqəti cəlb edən digər bir məsələ beytin “*dedim-dedi*” formasında qələmə alınmasıdır. Belə ki, bu ifadə özlüyündə şifahi xalq ədəbiyyatı ilə, canlı xalq danışığı dili ilə yaxından bağlıdır. Bir çox klassiklərin irsində bu formadan istifadə edilmişdir. Bu baxımdan Füzulinin “*dedim-dedi*” formasından istifadə etməsi barədə tədqiqatçı Fəridə Kazımova yazır: “Deyir”, “söylərlər”, “görüm” sözləri canlı xalq danışığı prosesinin elementləridir. Yazılı ədəbiyyatda şifahi ünsürlərin təzahürü özlüyündə xalq deyim tərzinin ifadəsidir. Divan ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən biri olan ustad şairin [Füzulinin – P.H.] yaradıcılığında canlı danışığı dili elementlərindən istifadə ən müxtəlif biçimlərdə təzahür edir. Füzulidə danışığı dilinə bağlılıq yalnız leksik vahidlər çərçivəsində deyil, eyni zamanda geniş sintaktik səviyyədə çıxış edir. Şairin yaradıcılığında müşahidə olunan “*dedim-dedi*” quruluşlu misralar tipik şəkildə canlı xalq danışığı dilinə məxsusdur” [2, s.239-240].

Füzuli yaradıcılığı haqqında deyilənləri eynilə Məsihi əsərlərinin dilinə də şamil etmək olar.

Nümunələrə diqqət yetirək:

*Sərvi-nazum qəddü qamət göstərür,
Ni qəddü qamət qiyamət göstərür. [7, s.72]*

*Ey könül, bidərdlərğə dərdi-dil dimək nə sud,
Dərdini ol kim bilir kim dərdin xəbarı bar. [7, s.73]*

Nəticə / Conclusion

Beləliklə, aparılan araşdırmalar göstərir ki, Məsihi Təbrizi şeirinin qaynaqlarından biri də xalq danışığı dili, zəngin şifahi xalq ədəbiyyatıdır. Şair xalqımızın zəngin söz xəzinəsindən yaradıcı şəkildə istifadə edərək gözəl bədii örnəklər qələmə almışdır. Məsihi xalq danışığı dilinə, folklorlara dərin bələd olmaqla əsərlərində fikrin ifadəsi zamanı xalq deyimlərindən, atalar sözü və məsəllərdən, idiomlardan, alqışlardan, səs və söz təkrarlarından yaradıcı şəkildə istifadə etmiş, xalq ruhuna yaxından bələd bir şair kimi öz poetik istedadını nümayiş etdirmişdir. Şairin şeirləri forma və janrca klassik üslubda olsa da, dil xüsusiyyətləri baxımından xalq danışığı dilinə məxsus deyim tərzilə seçilir. Bu isə onun xalq ədəbiyyatına, zəngin folklor örnəklərinə dərin bələd olduğunun göstəricisi kimi diqqəti çəkir.

Ədəbiyyat / References

1. Atalar sözü və deyimlər. (Tərtib edənlər: T.Əhmədov, A.Qurbanov). – Bakı: Nurlar, 2007.
2. Kazımova F. Məhəmməd Füzuli yaradıcılığında atalar sözləri və xalq deyimlərinin işlənmə xüsusiyyətləri / Məhəmməd Füzuli və Şərq folkloru. – Bakı, 2024.
3. Kitabı-Dədə Qorqud. Əsil və sadələşdirilmiş mətnlər. – Bakı: Öndər nəşriyyat, 2004.
4. Qubadov Q. Füzuli yaradıcılığında atalar sözləri / Məhəmməd Füzuli və Şərq folkloru. – Bakı, 2024.
5. Qurani-Kərim və Azərbaycan dilinə mənaca tərcüməsi (Ərəb dilindən tərcümə edənlər: Z.M.Bünyadov və V.M.Məmmədəliyev). – Bakı, Şərq-Qərb, 2012.
6. Cəfərov M. Füzuli düşündür (məqalələr məcmuəsi) (Tərtib edən: Ataəmi Mirzəyev). – Bakı: Elm və təhsil, 2019, 160 s.
7. Məsihi. Divan (tərtib edən: Ə.Səfərli). – Bakı: Elm, 2012.
8. Nəsbli E. Dağdağan. – “Elm və həyat” jurnalı, 1977, № 3.

Литературные источники лирики Месихи Тебризи

Пери Гумбатова

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА

E-mail: hasanlipari@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9707-7722

Резюме. Изучение классической азербайджанской литературы показывает, что поэты в своём творчестве эффективно черпали вдохновение не только у предшественников и современников, но и из богатого наследия народной словесности. В этом контексте при исследовании творчества любого мастера слова необходимо учитывать и его фольклорные источники. В данной статье впервые с точки зрения фольклорных источников рассматривается диван азербайджанского поэта XVI века Месихи Тебризи, творчество которого до сегодняшнего дня оставалось неисследованным. Ознакомление с диваном поэта показывает, что он творчески синтезировал элементы классической восточной

поэтики с образами и выражениями, присущими народному языку и поэзии, создавая тем самым выдающиеся художественные образцы. Использование в поэзии Месихи пословиц, поговорок, фразеологических оборотов, слов и идиоматических выражений, заимствованных из народного языка, а также таких образцов фольклора, как баяты, придаёт его поэтическому языку особую колоритность. Язык поэзии Месихи также привлекает внимание многообразием форм обращения к фольклорным источникам. В художественных образцах, созданных поэтом с использованием слов и выражений, характерных для народной речи, смысловые оттенки иногда проявляются явно, а иногда требуют более глубокого анализа и проникновения в смысловые слои текста. Всё это свидетельствует о глубоком знании поэтом выразительных возможностей родного языка. Месихи также плодотворно использовал материалы национального эпоса «Китаби-Деде Горгуд», вводя в поэтический язык различные звуковые и словесные повторы, поэтические выражения, встречающиеся в эпосе. Исследования показывают, что творчески используя фольклорные источники, Месихи обогатил свой поэтический язык и добился более точного и образного выражения своих мыслей.

Ключевые слова: Месихи Тебризи, источник, фольклор, пословицы, идиомы